

Ika 3 ng Nobyembre nuon. Nang umagang iyon ay masayang-masaya si Togo at isinayaw sayaw pa ang kanyang asawa, at sinabing:

—Ebeng, ako na ang maghahatid sa mga bata sa eskuwela at tutuloy na ako sa istudyo pagka't kukunan daw kami ng tarawan para sa kalendaryo.

—Ikaw ang bahala at umuwi ka sana agad at nang makapagpahinga ka, —ang masintahing wika pa ni Ebeng

Anupa't bago umal's si Togo ay nilagdaan pa ng halik ang pisngi ng asawa.

Kaya't anumang palatandaan na ito'y may dinaramdam ay walang napansin si Nieves. Mangyari ay talagang ganuon ang ugali ni Togo. Maalalahanin, mapagmahal at napakamasayang tao.

Matapos itatid ang kanyang mga anak sa kolehiyong pinapasukan ay nagtuloy na agad sa istudyo ng LVN. Pumapasok pa lamang siya sa bakuran ng nasabing istudyo ay masayang masaya na siya. Agad pang biniro ang ilang kaibigang nasalubong sa daan.

Nang dumating ang ika 12 ng tangahil ay nagpaalam at sinab. ng uwi muna siya. Wala namang napansin ang kanyang mga kaibigan ng pagbabago sa katauhan ni Togo. Alalaong baga'y maaring nagsisikip ang kanyang dibdib nang mga sandaling yaon Pati na ang kanyang kumpareng Nano ay wala ring napansin sa kanya.

—Kung napuna ko bang nagsisikip ang kanyang dibdib sana'y ako na ang naghatid sa kanya sa ospital, —ang wika pa ni Pugo nane kausapin ko siya.

Anupa't dumating si Togo sa

kanilang tahanan sa G. Tuazon, Balik-Balik, Sampaloc. Pagdating na pagdating niya ay agad idinang kay Ebeng ang paninikip ng kanyang dibdib.

—Hagurin mo lamang sana ang aking dibdib at hindi ako makahinga, —ang wika pa ni Togo.

Palibhasa'y talaga namang madalas sumpungin si Togo ng gayong pakiramdam kung minsan kung kaya nasanay na rin naman si Nieves.

H nagod niya ang dibdib ni Togo at ang sabi pa: Baka naman nagugutom ka lamang, ang mabuti ay kumain ka na muna.

—Hindi naman ako nagugutom, at saka walang anumang ito, maalis din ito maya-maya.

Nang makita ng asawa na hindi nagbabago ang kalagayan ng asawa ay minarapat nang dalhin sa ospital. Nguni't hiniling ni Togo makita at makausap ang kanyang mga anak.

—Nararamdaman ko, na ako'y mamamatay na. Nalalapat na ang aking wakas. Nais ko sanang makita ang ating mga anak...

—Huwag kang magsalita ng ganyan... hindi ka pa kukunin ng Maykapal... Kailangan ka pa namin ng mga anak mo... lakanan mo sana ang iyong loob... ang lumuluha nang bigkas ni Nieves.

—Diyos ko... ang namulas sa mga labi ni Togo. —Kung kuku nin mo rin lamang ako ay huwag mo na akong pahirapan pa... Buong puso akong sasama sa inyo kung sadyang kailangan na ninyo ako...

Nasa sasakyan pa lamang si Togo ay napansin na ng kanyang maybahay na hindi na ito makakilala. Ayaw nang magsalita...

Nang idating si Togo sa ospital

Sinulat ni, **AMELIA M. ARCEGA**

Huling

ALAALA

KAY

ANDRES (TOGO)

SOLOMON

ay agad linapatan ng kaukulang lunas. Nang mga sandaling yaon ay naroon na si Pugo at inaalang kung ano ang lagay ng kanyang kumpare. Mahal na mahal sa kanya si Togo kung kaya ang baw't saglit na lumipas ay kanyang pinakikiramdaman.

—Duktor. Kumusta ang lagay niya? —ang tanong ni Pugo sa

manggagamot na tumingin...

Umiling-iling ang manggagamot at sinabing wala na siyang magagawa. Patay na si Togo.

Napahagulgol ng panangis si Gng. Nieves Solomon. Napahagulgol din si Pugo. Talagang napakasakit, sa kan lang damdamin ang pagkamatay ni Togo. Ganap na ika 2 ng hapon nang pumanaw

Ang mga larawang ito ay makikita sa pelikulang "Dalawang Sundalong Kanin" ng LVN Pictures na siyang kahuli-hulihang pelikula ni Andres Togo Solomon. Ang pelikulang ito ang magsisilbing ala-ala sa lahat niyang tagahanga. Kaya't minsan pa ninyong makikita si Togo sa antnong gumagalaw sa p'nakahul niya ng pelikulang Dalawang Sundalong Kanin.

si Togo upang makipiling na kay Bathala.

ANUPA'T ang mga katangiang ipinamalas ni Togo nang nabubuhay pa ay hindi na maari pang malimutan ng kanyang kabiyak ng dibdib. Ang pagmamahal na iniukol sa kanyang mag-anak ni Togo ay wala nang makakatulad. Sa buong buhay niya ay sinikap ni Togong mapaligaya ang kanyang maybahay at gayon din ang kanyang mga supling, at mga kaibigan at gayon din ang mga kamag-anak. Ayaw niyang may masabi sa kanya.

Habang isinasalaysay sa akin ni Gng. Nieves Virray ni Solomon ang ulat hinggil sa buhay ng yumaong si Togo ay halos magkabuhol ang kanyang pagh nga. Walang tila sa pagluha ang kanyang mga matang pinamumugto sa matinding pagdaramdam. At sino ang hindi malulunosa sa kalagayang kanilang sinapit. Kailan ba lamang kasama-sama niya ang kanyang kabiyak ng dibdib. Kailan ba lamang sila nagsasalo. Kailan ba lamang sila dumalo sa karawan ng butihing si donya Sisang yaon, oo yaon ang kahuli-hulihang pagdalo ni Togo sa kasayahan na walang ibang kasama kundi ang kanyang mabait na asawa.

Ngun't ngayon, nasaan ang mapagmahal na si Togo? Wala na, nagbalik na sa kanyang p'nagmulan. Ganap nang nagpahinga, umalis na upang kailan man ay huwag nang magbalik.

Si Andres Togo Solomon ay yumao noong ika 3 ng Nobyembre ng taong 1952. Ang kanyang bangkay ay nalaglak sa libingan ng Norte. Subali't sa kanyang kinaroronan ay sinubaybayan niya ang kanyang butihing maybahay at ang mga anak.